

Олег Панасенко

Науковий керівник: к. і. н., проф. Кривошея І. І.

ДИСКУСІЯ ЕДУАРДА БЕРНШТЕЙНА ТА КАРЛА КАУТСЬКОГО ПРО РЕВОЛЮЦІЮ

Кінець XIX – початок XX ст. є періодом формування різних поглядів на революцію – від радикальних до поміркованих. Погляди таких теоретиків і практиків, як К. Каутський та Е. Бернштейн, мають надзвичайно важливе значення. Кожен пройшов шлях від марксизму до більш поміркованих поглядів на революцію та її значення.

Едуард Бернштейн (1850–1932) – німецький економіст, публіцист та політик, засновник реформістського напрямку соціалізму, який став фундаментом для соціал-демократичної ідеології в її сучасному розумінні. Народився у місті Шенеберг у родині єврейського походження.

До Соціал-Демократичної Партії Німеччини (СДПН) Едуард Бернштейн вступив у 22 роки. Під час проживання у Лондоні здружився з Фрідріхом Енгельсом. В середині 1890-х років Бернштейн працював над виданням творів Лассаля, Маркса та Енгельса (рукописи двох останніх йому залишив по заповіту Енгельс), пише біографію Лассаля. Протягом цього часу погляди Бернштейна відрізнялися найбільшою радикальністю.

Істотні зміни у поглядах сталися наприкінці 1890-х років. У 1898–1902 рр. Бернштейн друкує низку політичних та економічних праць, у яких відстоює докорінно відмінні від марксистських засади, часто із прямою гострою критикою марксизму.

Формування поглядів Е.Бернштейна на революційні перетворення були непрості. На початку політичної діяльності мав захоплення ідеями Е. Дюркгейма і Ф. Лассаля. В середині 70-х років онайомився з не лише з теорією, а й практиками соціал-демократії. Велику роль у становленні молодого політика відіграла практична робота. У неповні тридцять років він визначав свої погляди «між Дюрингом та Марксом». В середині 80-х вивчав ідеї Маркса-Енгельса [1, с. 124]. За Е. Бернштейном робітничому класу потрібна не лише політична державна влада, завойована через революцію, а економічна боротьба не менш важлива, ніж політична.

Висхідними у змінах поглядів на соціалізм і революцію стали декілька моментів: 1) «Майбутній розвиток марксизму повинен початись з його критики. Нині становище таке, що на основі Маркса і Енгельса можливо доказати все»; 2) Енгельс і Маркс постійно уявляли революцію, яка при всіх своїх змінах змісту буде здійснюватись на зразок революції XVII–XVIII ст.»; 3) «Матеріальні основи соціалістичної революції залишаються недослідженими» [2, с. 25, 43, 46]. Через це він робить ряд висновків про те, що в сучасних умовах не мовити про всезагальну єдиночасну і насильницьку експропріацію, а лише про визвольний рух. Бо ліберальні установи сучасного суспільства гнучкі і здатні до розвитку, і непотрібна революційна диктатура [3, с. 178].

У цьому і відбулись зміни у поглядах на революцію: 1) коли нація досягла становища, за якого право меншості перестало перешкоджати соціальному успіху більшості, тоді зникає заклик до революції»; 2) «Там, де робітництво не володіє господарською організацією і не має досвіду в органах самоуправління, там є не що інше, як диктатура клубних ораторів»; 3) «Найжорстокіша революція дуже повільно може змінити націю» [3, с. 45, 70, 81]. Ці погляди Е. Бернштейн зберіг до кінця життя. Вони підтверджені в праці «Як загинула одна революція» (1921). Він ніколи не заперечував революції як інструменту соціальної боротьби. Про це свідчать його підтримка та активна діяльність у Листопадові революції.

Карл Каутський (1854–1938) із 1874 р. вивчав історію та філософію у Віденському Університеті і став членом Соціал-демократичної Партії Австрії. У 1883р. він заснував журнал «Новий Час», був його редактором до 1917 р. Упродовж 1885–1890 рр. він жив у Лондоні, де став близьким другом Фрідріха Енгельса. У 1891 р. він разом з Августом Бебелем і Едуардом Бернштейном виробив програму Соціал-демократичної партії Німеччини. Після смерті Енгельса в 1895 р. Каутський став одним із найголовніших і найвпливовіших теоретиків марксизму, формуючи ядро партії разом з Августом Бебелем. У 1917 р. він відійшов до Незалежної Соціал-демократичної Партії Німеччини, у якій залишався аж до 1919 р. Під час повстання спартакістів у січні 1919 р. К. Каутський був одним із посередників під час революції. Він піддав критиці більшовицький режим Володимира Леніна у своїй книзі «Марксизм і більшовизм: Демократія і диктатура», вважаючи його продовженням царської диктатури. Ленін, у свою чергу, вважав Каутського зрадником ідеалів марксизму.

Карл Каутський жив у Берліні протягом багатьох років зі своєю дружиною Луїзою Каутською. У 70-річному віці 1924 р. він переїхав назад до Відня зі своєю сім'єю, де залишався до 1938 р. У 1938 р. під час гітлерівського аншлюсу він утік до Чехословаччини і звідти літаком до Амстердама, де й помер того ж року.

К. Каутський був теоретиком не тільки німецької, а і європейської соціал-демократії. У молоді роки був прихильником пролетарської революції в Європі. У праці «Протиріччя класових інтересів» виступав проти абсолютизації тези про боротьбу класів. Революція характеризувалась як катастрофа перш-за все для людської моралі, адже вона надала приклад як героїзму і самовідданості, так і негідництва та користолюбства. К. Каутський вважав, що майбутня пролетарська революція не повинна повторювати у цьому французьку революцію [4, с. 141–160]. Не відкидаючи саму ідею революції, він зауважує, що соціалістичний переворот не пов'язаний обов'язково із насиллям. Немає необхідності в тому, щоб соціальна революція відбулась одним ударом. Революції готуються роками та десятиріччями політичної та економічної боротьби і відбуваються за постійних змін і коливань у співвідношенні сил окремих класів та партій, часто перериваються періодами регресу [5, с. 105].

У своїй праці «До критики теорії і практики марксизму» він відповів

Е. Бернштейну так: «Про майбутню революцію ми можемо сказати лише одне – вона буде відрізнятись, як від всіх революцій, так і від того, як її уявляють все одно хто – чи то Бернштейн, чи то Енгельс» [6, с. 59]. Важливим попередженням є те, що слово «революція» може ввести в оману і що не можна його використовувати без особливої потреби. К. Каутський пробує розділити поняття «соціальна революція» і «політична революція»: «На противагу контрреволюції, тобто такому потрясінню, яке паралізує політичне життя, повстання може бути окремим епізодом такого потрясіння, однак саме воно не є революцією» [6, с. 272–273]. Схема політична та соціальна революція стає теоретичним наробком К. Каутського.

У праці «Соціальна реформа і наступний день після соціальної реформи» [7] він дійшов до таких висновків: 1) майбутня пролетарська революція буде відрізнятись від революцій минулого; 2) ця відмінність обумовлена використанням демократичних форм боротьби; 3) вона може бути схожа на громадянську війну; 4) для успіху революції армія має перейти на бік пролетаріату; 5) особливим методом боротьби стане всезагальний страйк; 6) можливість здійснення революції зростає в умовах війни; 7) Росії не уникнути кровопролиття та жорстокої боротьби в умовах революції. Аналізуючи боротьбу пролетаріату в ХІХ ст., К. Каутський заявив, що успіхи демократії і робітничого руху не означають припинення класової боротьби, адже подолати класові протиріччя неможливо. Вони являють собою волю капіталістів і бажання робітників. Ось чому класова боротьба є постійним явищем, тому можливість революції зберігається завжди [8, с. 52–60].

К. Каутський докладно зупиняється на можливості виникнення революції в умовах європейської війни. І як наслідок війни «революція може виникнути із повстання народних мас, коли армія зламана, їй набридла війна і бідування, коли уряд скидається не до того, щоб енергійніше продовжити війну, а для того, щоб покінчити з війною і підписати мир...; революція, як наслідок війни може виникнути з загального обурення з приводу принизливого і невігідного миру, через обурення, яке об'єднає народ і армію у боротьбі проти уряду» [8, с. 39]. Особливу роль революції К. Каутський відводив Росії. Саме Росія відкрила новий період революцій, і саме від неї революція прийде в Європу, а каталізатором цих подій стане майбутня війна між Францією та Німеччиною.

Дискусії в німецькій та європейській соціал-демократії загалом сформуvalи новий образ революції. Це вже був образ не просто пролетарської революції, а образ революції, яка використовує досвід пролетарської боротьби ХІХ ст. і проголошує соціалістичний лад. Е. Бернштейн відкидав революцію як інструмент подалі, а К. Каутський залишав її «під рукою», обґрунтовуючи це слушними причинами. Обидва вони зазначають, що революцію неможливо спрогнозувати, у зв'язку з цим, перший вважає, що непотрібно зосереджуватись на ній, а другий, навпаки, що потрібно бути готовим до неї завжди.

Підсумки цих інтелектуальних дискусій підвели революція і громадянська війна 1917–1921 рр. в Росії, революції в Німеччині та Австро-Угорщині. Своє розуміння цих подій Е. Бернштейн виклав у праці «Як загинула одна революція», а К. Каутський виклав свої думки у цілому ряді праць: «Диктатура пролетаріату» (1918), «Тероризм і комунізм» (1919), «Пролетарська революція і її програма» (1922), «Матеріалістичне розуміння історії». Ці роботи разом із працями 20–30-х рр. присвяченими післявоєнній революційній хвилі відкрили новий етап теоретичного аналізу революції.

Список використаних джерел:

1. Овчаренко Н. Е. Две жизни Эдуарда Бернштейна / Николай Овчаренко // Новая и новейшая история. – 1994. – № 3. – С. 195–226.
2. Берштейн Э. Условия возможности социализма и задачи социал-демократии / Эдуард Бернштейн / Пер. с нем. – СПб: Тип. А. А. Гольденберга, 1906. – 240 с.
3. Берштейн Э. Воспоминания: Социал-демократические годы учения. В годы моего изгнания / Эдуард Бернштейн. – К. : «Основні цінності», 2005. – 328 с.
4. Кретинин С. В. Карл Каутский (1854–1938): опыт переосмысления / С. В. Кретинин // Новейшая и новая история. – 1995. – № 1. – С. 141–160.
5. Каутский К. Эрфуртская программа (Комментарии к принципиальной части) / Карл Каутский. – М. : Комуніст, 1918. – 230 с.
6. Каутский К. Критика теории и практики марксизма. Перевод с нем., доп. по франц. изд., спредисл. автора к франц. изд. / Карл Каутский. – Одеса: Книгоиздательство Е. М. Алексеевой, 1905. – 292 с.
7. Каутский К. Общественные реформы / Карл Каутский. – М., 1905; Каутский К. Социальная реформа и на другой день после социальной реформы. – Ростов на Дону: Изд. Н. Парамонова «Донская речь», 1905. – 50 с.
8. Каутский К. Путь к власти: Политические очерки о вращении в революцию; Славяне и революция / Карл Каутский // Пер. с нем. Изд. 2-е. – М. : Ком Книга, 2006. – 114с.

Єлизавета Панчук

Науковий керівник: к. біол. н., доц. Голуб В. М.

ФОРМУВАННЯ ЛЮДИНИ ХХІ СТОРІЧЧЯ НА ОСНОВІ ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Основними ідеями нових концепцій розвитку освіти у ХХІ столітті є їх пріоритетність, досягнення високої якості масової освіти, неперервність і різноманітність як обов'язкова умова поступу суспільства, гуманістичні цінності, потреба в нових технологіях навчання, акцент на активності та саморозвитку особистості, всеохоплююча інформатизація.